

Vyhodnocení využívání elektronických informačních zdrojů pro vědu a výzkum na vysokých školách

Barbora Katolická

Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni

Přístup k aktuálním informacím v oblasti vědy a výzkumu z celého světa je nezbytnou podmínkou pro kvalitní práci v akademickém prostředí. S rozšířením nových technologií se stále zvyšuje počet odborných informačních zdrojů v elektronické podobě. V závislosti na typu elektronických informačních zdrojů (EIZ) z nich uživatel získá plné texty článků nebo bibliografické údaje s abstrakty. Velkou předností je pohodlný přístup k EIZ přes www rozhraní, možnost vyhledávání informací podle různých kritérií, rychlé získání požadovaných informací.

V příspěvku se zaměřím na statistické vyhodnocení využití některých EIZ, ke kterým získaly akademické instituce přístup prostřednictvím svých knihoven v rámci čtyřletého grantového programu „Informační zdroje pro výzkum a vývoj – LI“. Jedná se o následující informační zdroje:

Multioborové EIZ:

- *Web of Science (WoS)* – bibliografická citační databáze – abstrakt
- *Proquest* – databáze článků z odborných časopisů – plné texty, abstrakt
- *Eifl Direct* – databáze článků z odborných časopisů – plné texty, abstrakt
- *Link* – databáze článků z odborných časopisů od vydavatelství Springer – plné texty, abstrakt
- *Science Direct (SD)* – databáze článků z odborných časopisů od vydavatelství Elsevier – plné texty, abstrakt

Oborově zaměřené EIZ:

- *Inspec* – pokrývá oblast fyziky, elektroniky, elektrotechniky, počítačů a řízení, informačních technologií
 - *Compendex* – zahrnuje oblast strojního inženýrství, mechaniky, chemie, energetiky, elektrotechniky a elektroniky
 - *Metadex* – oblast materiálového inženýrství
 - *Iconda* – oblast stavebnictví
- Inspec, Compendex, Metadex a Iconda jsou bibliografické databáze pro technické obory z databázové centrály *Dialog* – abstrakt. V dalším textu budou označovány pod názvem *Dialog*.
- *PCI Web* – databáze článků z odborných časopisů pro humanitní obory – plné texty, abstrakt

Po vyřešení organizačních a technických otázek souvisejících se zpřístupněním byly uvedené elektronické informační zdroje v plném provozu od podzimu 2000. Dodavatelé EIZ obdrželi od jednotlivých vysokých škol (VŠ) rozsah IP adres počítačů, ze kterých jsou příslušné informační zdroje přístupné prostřednictvím služby www. Konkrétně na Západočeské univerzitě jsou níže uvedené EIZ přístupné ze všech počítačů na univerzitě. Tento neomezený přístup k informačním zdrojům je velice důležitý. Jsou tím vytvořeny podmínky pro co nejširší využívání EIZ.

Původním cílem tohoto příspěvku mělo být srovnání využívání těchto elektronických informačních zdrojů na jednotlivých vysokých školách v období od ledna 2001 do září 2001. Při shromažďování statistických údajů o přístupech do konkrétních EIZ z jednotlivých VŠ jsem narazila na následující problémy. Statistiky jednotlivých EIZ jsou sledovány podle odlišných kritérií, které lze obtížně navzájem srovnávat:

- některé statistiky sledují pouze počet přístupů do databáze (WoS), jiné počet zobrazených dokumentů (Proquest, Eifl, Link, Science Direct), počet hledání (PCI Web), další sledují množství spotřebovaných finančních prostředků (Dialog)
- u některých EIZ nejsou sledovány statistiky využití podle jednotlivých institucí, ale jsou sledovány jako celek dohromady (dodavatelé SD a WoS připravili na moji žádost statistiky využití dle jednotlivých institucí)
- v době přípravy statistického vyhodnocení (začátek října 2001) byly statistiky za rok 2001 dostupné za rozdílná časová období:

I. 2000 – IX. 2001 PCI Web

I. 2001 – IX. 2001 Proquest

I. 2001 – VI. 2001 Link

I. 2001 – VII. 2001 Science Direct

I. 2001 – IX. 2001 Eifl Direct

II. 2001 – VI. 2001 WoS

I. 2001 – VI. 2001 Dialog – statistika dle vyčerpaných finančních prostředků od dodavatelské společnosti Dialog

V. 2001 – IX. 2001 Dialog – statistiky připravené správcem databáze na ČVUT dle počtu zobrazených záznamů a dalších kritérií

Pro vlastní vyhodnocení využívání elektronických informačních zdrojů jsem musela z důvodu výše uvedených problémů vybrat časové období a rozdělit statistiky do dvou tabulek. Využití EIZ je sledováno v období od února 2001 do června 2001. V tomto období jsou statistická data dostupná u všech sledovaných EIZ, jedná se o celý letní semestr na VŠ. Statistické údaje jsou přepočítány na 100 potenciálních uživatelů příslušné VŠ. Údaje o počtech studentů, pedagogických a vědeckých pracovníků na jednotlivých školách jsme získali ze *Statistické ročenky školství 1999/2000*.

Tabulka 1 – Využití databází Eifl Direct, Link, Science Direct, Proquest, Dialog a PCI Web udává počty zobrazených dokumentů v databázích Eifl Direct, Link, Science Direct, Proquest Dialog a počty hledání v PCI Web pro jednotlivé VŠ za období únor–červen 2001 v přepočtu na 100 potenciálních uživatelů příslušné školy

Vysoké školy	Eifl Direct	Link	Science Direct	Dialog	Proquest	PCI
	počet zobrazených dokumentů na 100 potenciálních uživatelů					počet hledání na 100 p. uživ.
Česká zemědělská univerzita Praha	–	–	–	–	2,39	0,04
České vysoké učení technické v Praze	–	7,4	39,94	38,00	13,52	0,33
Jihočeská univerzita České Budějovice	**)) –	–	*) 499,2	–	17,34	0,29
Univerzita Karlova v Praze	68,75	*) 118,9	*) 455,08	*) 3,00	34,3	5,79
Masarykova univerzita Brno	107,42	19,85	–	–	38,15	0,02
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno	3,73	5,52	17,74	–	2,25	0,34
Ostravská univerzita	27,14	0,02	–	–	27,64	0
Palackého univerzita Olomouc	38,25	–	*) 34,96	–	31,94	3,46
Slezská univerzita v Opavě	4,25	1,14	1,08	–	6,44	0
Technická univerzita Liberec	26,47	21,83	39,78	4,00	8,06	0,11
Technická univerzita Ostrava	22,11	6,77	–	34,00	6,05	1,07
Univerzita J. E. Purkyně Ústí n. Labem	10,7	4,09	7,29	–	1,14	0,31
Univerzita Pardubice	12,2	0	108,81	–	13,57	1,66
Univerzita T. Bati ve Zlíně	8,9	–	**)) –	**)) –	8,72	0,43
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	–	–	–	–	3,42	0,56
Vysoká škola ekonomická v Praze	52,87	–	–	–	75,27	1,65
Vysoká škola chemicko-technologická Praha	37,89	41,69	451,86	–	13,29	1,47
Vysoká škola pedagogická Hradec Králové	29,7	–	8,22	–	14,22	1,93
Vysoké učení technické Brno	**)) –	3,22	–	13,00	11,43	0,34
Západočeská univerzita v Plzni	39,82	6,44	39,01	101,00	27,42	2,24

Pozn.: *) přístup k EIZ pouze z některých fakult příslušné VŠ

**)) nejsou statistické údaje nebo není přístup pro celé sledované časové období
– EIZ není přístupný

Tabulka 2 – Počty přístupů k databázi Web of Science
za období únor–červen 2001 v přepočtu na 100 potenciálních uživatelů příslušné školy

<i>Vysoké školy</i>	<i>počet přístupů na 100 potenciálních uživatelů</i>
<i>Veterinární a farmaceutická univerzita Brno</i>	7548
<i>Jihočeská univerzita České Budějovice</i>	4774
<i>Vysoká škola chemicko-technologická Praha</i>	3904
<i>Univerzita Pardubice</i>	2251
<i>Univerzita Karlova Praha</i>	2106
<i>Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno</i>	1904
<i>Univerzita Palackého Olomouc</i>	1766
<i>Masarykova Univerzita Brno</i>	1581
<i>České vysoké učení technické v Praze</i>	708
<i>Západočeská univerzita v Plzni</i>	395
<i>Slezská univerzita v Opavě</i>	269
<i>Vysoká škola ekonomická v Praze</i>	175
<i>Technická univerzita Liberec</i>	114
<i>Česká zemědělská univerzita Praha</i>	82
<i>Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí n. Labem</i>	77
<i>Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně</i>	2

Po roce využívání elektronických informačních zdrojů získaných z grantového programu LI jsem se snažila bilancovat využívání všech těchto EIZ na jednotlivých VŠ. Jedná se o první pokus vytvoření ucelené statistiky využívání těchto informačních zdrojů s možností porovnávání. Během této práce jsem došla k závěru, že pro další porovnávání a sledování statistik využití jednotlivých EIZ je velice důležité, aby statistiky byly vytvářeny podle kritérií, která budou alespoň v několika klíčových položkách jednotná. Navrhují sledovat (kromě jiných kritérií) u všech statistik jako klíčové položky počet dotazů a počet zobrazených dokumentů (abstrakt + fulltext) pro jednotlivé instituce za každý měsíc. Kombinací těchto klíčových položek je možné navíc sledovat schopnost uživatelů správně formulovat dotazy. Doporučuji, aby byl předložen požadavek dodavatelům nebo správčům EIZ na dodávání statistik využití, ve kterých budou ještě kromě jiných kritérií uvedeny tyto klíčové položky. Bez takových údajů nebude možné připravovat další, navzájem srovnatelné přehledy využívání jednotlivých EIZ.

Proto byla na začátku ledna 2002 vytvořena pracovní skupina pro EIZ na VŠ, ve které má většina vysokoškolských knihoven svého zástupce. Úkolem této pracovní skupiny je koordinace EIZ jako celku (sdílení aktuálních informací o všech EIZ získaných z programu LI na VŠ), stanovení klíčových položek pro sledování statistických údajů, kontakt s dodavateli EIZ, sledování statistik jednotlivých EIZ na jed-

notlivých VŠ, spolupráce s pracovní skupinou pro informační výchovu. Hlavním cílem této pracovní skupiny je efektivní vyhodnocování údajů o využívání EIZ na VŠ, které bude důležitým podkladem pro prodloužení licenci v roce 2003.

Klíčovými faktory ovlivňujícími využívání elektronických informačních zdrojů, které jsou pro rozvoj vědy a výzkumu na VŠ nepostradatelné, jsou kromě technických podmínek informovanost potenciálních uživatelů o možnostech přístupu ke zdrojům a o jejich obsahu, ale i schopnost uživatelů se zdroji pracovat. Jsem tedy přesvědčena, že ke zvýšení jejich využití je třeba:

- zařadit do výuky školení o dostupných elektronických informačních zdrojích (EIZ)
- požadovat od garantů vyučovaných předmětů zařazení alespoň jednoho článku z dostupných EIZ mezi studijní literaturu
- při zadávání diplomových a seminárních prací vyžadovat využití EIZ
- zhodnotit výuku angličtiny jako komunikačního jazyka vědy
- u humanitních a společenských věd zařadit do výuky práci s PC (zpracování textu, práce s internetem)
- umístit odkazy na EIZ na frekventované místo www stránek škol.

Zpřístupněním výše uvedených elektronických informačních zdrojů se podstatně zlepšily podmínky přístupu

k aktuálním výsledkům vědy a výzkumu ve světě. Avšak teprve aktivní využívání těchto informačních zdrojů povede k růstu a ke zvýšení odborné úrovně znalostí. Protože vysoké školy jako vzdělávací instituce zodpovídají za budoucnost vědy, je nutné, aby si absolventi již v průběhu studia osvojili práci s informačními zdroji a pravidelně sledovali novinky ze svého oboru. Bez aktuálních odborných informací není možné držet krok s vývojem vědy a výzkumu ve světě.

Pozn. red.: Plný text příspěvku je uveřejněn ve sborníku z konference RUFIS 2001, který je dostupný na adrese <http://www.rufis.zcu.cz/sbornik.pdf>.